

**ULASAN ARTIKEL: ISLAMIC LEGAL
THEORY CURRICULUM: ARE THE
CLASSICAL TAUGHT TODAY? OLEH
MONIQUE C. CARDINAL DI DALAM
ISLAMIC LAW AND SOCIETY 2005 -12(2):
224-272.**

**Article Review: Islamic Legal Theory
Curriculum: Are the Classical Taught Today?
Oleh Monique C. Cardinal di dalam *Islamic
Law and Society* 2005 -12(2): 224-272.**

Ahmad Hidayat Buang*

Bagi penulis atau ahli perundangan barat, teori perundangan berkait rapat dengan falsafah perundangan dan dalam konteks undang-undang Islam, ini mungkin lebih dekat kepada perbincangan *Maqasid Syariah*. Memandangkan topik *Maqasid* dalam penulisan *Usul al-Fiqh* tradisi tidak begitu ketara dan seolah-olah terpisah daripada perbincangan *Usul al-Fiqh*, maka tidak menghairankan jika kebanyakan penulis barat membuat kesimpulan bahawa tidak terdapatnya teori dalam perundangan Islam. Oleh yang demikian dalam konteks artikel ini apa yang dimaksudkan oleh penulis sebagai teori perundangan Islam adalah metodologi hukum Islam sebagaimana yang terdapat di dalam penulisan *Usul al-Fiqh*. Dengan menggunakan kaedah kajian lapangan iaitu penelitian kepada kurikulum pengajian lima buah universiti di timur tengah

* Professor, Department of Shariah and Law, Academy of Islamic Studies, University of Malaya, 50603 Kuala Lumpur. hidayat.buang@gmail.com

(al-Zaytuna, al-Qarawiyin, al-Azhar, Damsyik dan Jordan) dan 42 buku teks yang digunakan oleh tenaga pengajar dan pelajar universiti-universiti berkenaan, penulis cuba menganalisis apakah kesan kurikulum pengajian moden kepada kaedah pengajian tradisional *Usul al-Fiqh* dan seterusnya mengenalpasti apakah faktor-faktor yang menyebabkan perubahan berkenaan.

Persoalan utama yang ditanya oleh penulis ialah setelah berlakunya pemodenan sistem perundangan negara-negara Islam dengan pengenalan undang-undang yang diimport dari Barat, apakah terdapat keperluan kepada *Usul al-Fiqh* untuk menafsirkan kod-kod undang-undang moden? Melalui analisis yang dilakukan terhadap data-data dokumentasi dan kajian lapangan, penulis mendapati kemahiran dan pengetahuan kepada *Usul al-Fiqh* masih diperlukan di negara-negara berkenaan. Faktor utama ialah pengaruh bahasa Arab dan peranan ahli-ahli perundangan Islam yang terlibat dalam latihan dan pendidikan perundangan. Mengikut ahli-ahli perundangan Islam yang terlibat dalam pembaharuan undang-undang ini, penggunaan ilmu *Usul al-Fiqh* boleh membantu pelajar undang-undang memahami dengan lebih baik teks undang-undang moden (h.226). Namun begitu terdapat beberapa perubahan terhadap kurikulum pengajian dan akibatnya kesan kepada penguasaan pelajar-pelajar kepada teks-teks tradisi *Usul al-Fiqh*.

Pengenalan undang-undang Barat dalam sistem perundangan negara memerlukan tenaga kerja yang terlatih dalam bidang berkenaan. Dalam hubungan ini sungguhpun latihan yang diberikan tertumpu kepada undang-undang barat, namun beberapa kursus yang berkaitan dengan undang-undang Islam, termasuk *Usul al-Fiqh* terus dikekalkan dalam kurikulum pengajian atau latihan. Pengekalan kursus-kursus ini adalah dibuat kerana faktor semantik di mana kaedah tafsiran *Usul al-Fiqh* boleh diaplikasikan kepada undang-undang yang diimport dari Barat. Tidak sebagaimana tanah jajahan barat yang lain, Bahasa Arab terus kekal sebagai bahasa utama perundangan di negara-negara Arab. Penambahan kursus-kursus baru undang-undang barat bermakna kurikulum lama pengajian *Fiqh* dan *Usul al-Fiqh* perlu diubahsuai dengan meringkaskannya atau menumpukannya kepada topik-topik tertentu yang relevan. Peranan meringkaskan kurikulum baru ini diberikan kepada atau dilakukan oleh tenaga pengajar baik sama

ada yang berlatarbelakang pengajian Islam mahupun perundangan yang berminat. Perkembangan ini berlaku serentak dengan pembaharuan dalam bidang pendidikan di mana kurikulum tradisi pengajian Islam di sekolah mahupun universiti telah disesuaikan dengan bentuk baru pendidikan yang memasukkan matapelajaran-matapelajaran baru seperti sains, metamatik, Bahasa Inggeris atau Peranchis dan lain-lain.

Sungguhpun di peringkat Universiti program pengajian Islam seperti Syariah dan Usuluddin dikekalkan, namun bentuk pengajiannya telah dirombak supaya selaras dengan lain-lain program pengajian terutama dalam bidang sastera dan kemanusiaan seperti Undang-undang, Ekonomi dan Perdagangan (h.229). Oleh yang demikian, sama ada bagi tujuan latihan undang-undang bagi pengawai-pegawai Mahkamah mahupun pengajian di universiti, kurikulum pengajian *Fiqh* dan *Usul al-Fiqh* telah diubah dan disesuaikan. Tujuan utama perubahan berkenaan di fakulti pengajian Islam bagi membolehkan graduan-graduan berkenaan berpeluang mendapat pekerjaan selepas tamat pengajian. Ini bermakna pengajian berdasar kurikulum terdahulu yang menggunakan kitab-kitab tradisi yang memakan masa bertahun-tahun bermula di peringkat sekolah sehingga ke universiti, telah diganti dengan cara dan kaedah serta buku-buku baru.

Muhammad Khudari Bik (1872-1927) dikatakan sebagai orang yang pertama menulis manual *Usul al-Fiqh* dalam bentuk baru di mana beliau telah hanya meringkas dan menumpukan kepada topik-topik tertentu perbincangan *Usul al-Fiqh* (h.243). Ini berbeza dengan pengajaran *Usul al-Fiqh* tradisi yang menumpukan pembacaan dan penghafalan teks dan syarahan teks sepenuhnya. Manual *Usul al-Fiqh* tulisan Khudari Bik ini digunakan di maktab-maktab latihan kehakiman yang ditubuhkan bagi melatih hakim-hakim mahkamah yang baru. Penulis merumuskan kesan penulisan bentuk baru ini menyebabkan terputusnya hubungan pengajian dengan kitab-kitab tradisi (h.245). Penubuhan fakulti undang-undang di negara-negara Arab menyebabkan muncul bentuk kedua penulisan baru ini yang dipelopori oleh penulis dari latarbelakang Syariah yang bertugas di fakulti undang-undang seperti Khalaf, Abu Zahrah, Madkhur, Sha‘ban, Hasballah dan Shalabi. Ciri utama penulisan moden *Usul al-Fiqh* generasi

kedua ini adalah percubaan untuk memasukkan metodologi hukum Islam dalam perbincangan undang-undang baru serta cuba menyesaikannya melalui penggunaan istilah-istilah dan konsep-konsep Barat.

Abd al-Wahab Khalaf (1888-1956) merupakan penulis yang banyak cuba menerapkan gabungan antara undang-undang Islam dan undang barat berbanding dengan penulis yang lain. Percubaan sebegini dikatakan memberi kesan kepada *Usul al-Fiqh* dari segi epistemologi dan bentuk penulisannya yang hanya memetik di sana sini tajuk-tajuk perbincangan dalam penulisan tradisi (h.226). Sebagai contoh penggunaan istilah *al-tashri' al-Islami*, *qanun al-Islami* serta *Usul al-Fiqh al-Islami*. Penambahan perkataan *Islami* sebegini rupa tidak pernah digunakan dalam penulisan tradisi. Di Malaysia, istilah sebegini juga tidak digunakan. Begitu juga pengklasifikasikan hukum-hakam yang terdapat di dalam al-Quran mengikut pembahagian undang-undang barat serta perbandingan persamaan antara kedua-duanya (h.248-250). Terdapat juga percubaan untuk menyamakan prinsip duluan mengikat dengan *ijma'* dan *qiyas* (h.252). Tujuan perkara ini dilakukan untuk menarik minat pelajar dan pengamal undang-undang yang kini menggunakan undang-undang yang diimport dari barat. Penulis berpendapat penggunaan istilah-istilah baru ini bukan sahaja menunjukkan pluralism perundangan, namun kebangkitan satu order baru di mana undang-undang barat kini telah menjadi asas perundangan negara yang mana undang-undang Islam harus disesuaikan (h.250).

Penulisan *Usul al-Fiqh* moden kontemporari ini dilanjutkan oleh generasi ketiga seperti Abd al-Karim Zaydan, Muhammad dan Wahbah al-Zuhayli. Sungguhpun masih mengikut acuan yang sama seperti terdahulu, namun tulisan-tulisan ini mula memberi penjelasan perbezaan antara undang-undang Islam dan Barat serta kritikan kepada sistem undang-undang Barat. Sebagai contoh Wahbah al-Zuhayli (1932-2015) cuba membezakan antara kekuasaan perundangan antara Islam dan Parlimen moden. Di dalam Islam kekuasaan perundangan itu hanya kepada Allah swt. Ini berbeza dengan penulisan Khalaf yang cuba untuk menyamakan institusi *ijma'* dengan Parlimen moden dan ini sekali gus memberi legitimasi kepada undang-undang yang diputuskan di Parliamen sebagai berstatus *ijma'*. Manakala Muhammad al-

Zuhayli (lahir 1941) menyatakan bahawa Syariah bertujuan untuk memandu manusia kepada kebaikan dan menjauhkan daripada kejahatan (h.259). Kebanyakan penulis generasi ini adalah kritikal kepada pemansuhan undang-undang Islam, terutama undang-undang Syariah dalam aspek hukuman *hudud* dan *qisas*. Mereka berpendapat bahawa hak waris untuk memberi kemaafan di dalam hukuman *qisas* adalah lebih baik dan berperikemanusiaan daripada hak pendakwa atau mahkamah menjatuhkan hukuman.

Penulis seterusnya membuat analisis kesan-kesan penulisan ini kepada *Usul al-Fiqh* tradisi. Melalui tembual yang beliau lakukan terhadap profesor-profesor yang mengajar kursus *Usul al-Fiqh* di lima universiti terpilih seperti di atas, beberapa dapatan menarik telah diperolehi. Antaranya, kebanyakan profesor menyatakan masa yang diperuntukkan untuk mengajar kursus *Usul al-Fiqh* adalah tidak mencukupi terutama apabila sistem penggal diganti dengan sistem semester. Ini adalah kerana dalam sistem semester tajuk-tajuk perbincangan *Usul al-Fiqh* perlu dipisah-pisahkan yang menyebabkan kesuntukan masa untuk menghabiskan silibus yang ditetapkan. Seterusnya agihan tajuk-tajuk ini mengikut semester menyebabkan pengajian kitab-kitab tradisi agak sukar untuk dilaksanakan yang akhirnya menyebabkan hanya tajuk-tajuk tertentu sahaja dipilih untuk pengajaran (h.232). Di kelima-lima universiti yang dikaji didapati tiada seorang profesor pun menggunakan kitab tradisi untuk mengajar *Usul al-Fiqh*. Kesemua mereka menggunakan buku-buku kontemporari sebagai bahan utama. Sungguhpun kitab-kitab tradisi turut digunakan dalam pengajaran ia hanya dalam bentuk petikan tertentu sebagai tambahan atau lampiran kepada bahan bacaan kontemporari. (h.233).

Alasan lain diberikan ialah jumlah pelajar yang ramai di dalam kelas menyebabkan tumpuan kepada pelajar secara individu berkurangan (h.240). Untuk mengatasi kelemahan ini dan kekangan masa, Universiti al-Azhar, Damsyik dan Jordan menyediakan pengajaran *Usul al-Fiqh* mengikut dua kaedah iaitu *dirasah nassiyah* (pengajian teks) dan pengajian *mawdu'i* (secara topikal atau tematik). Lazimnya penulisan dalam buku-buku *Usul al-Fiqh* kontemporari mengandungi lampiran dari teks-teks tradisi. Sebagai contoh di Universiti al-Azhar pelajar bagi program Syariah dan Undang-undang didedahkan dengan

teks tradisi terutama *Nihayat al-Sul* oleh Isnawi dan *Sharh al-Talwih* oleh Taftazani. Kitab *Nihayah al-Sul* ini bagi tujuan kemudahan rujukan pelajar telah diringkaskan dan dimudahkan perbincangannya oleh Profesor Muhammad Abu al-Nur Zuhayr (1326H/1908-1408H/1988) di dalam bukunya bertajuk *Usul al-Fiqh*. Percampuran antara dua kaedah ini bagi melatih pelajar untuk membaca teks-teks tradisi di mana buku-buku teks berbentuk *mawdu'ī* ini akan memperkenalkan kepada pelajar topik-topik pengajian dalam bahasa yang mudah supaya pelajar mempunyai maklumat asas mengenai perbincangan di dalam teks tradisi. Pelajar akan diuji di dalam peperiksaan dalam dua-dua pendekatan ini, sungguhpun secara amalannya penekanan lebih diberikan kepada kaedah *mawdu'ī* (h.233). Di Universiti al-Zaytuna, bentuk yang sama digunakan sungguhpun dengan istilah berbeza iaitu *al-dars al-nazari* dan *al-dars al-musayyar*. Dalam kaedah yang kedua ini masa tertentu diperuntukkan bagi pelajar membuat latihan praktik membaca kitab-kitab tradisi (h.236).

Selain daripada pengajaran dan latihan membaca teks tradisi, pelajar tahun akhir di Universiti al-Azhar, Damsyik dan Jordan disyaratkan menulis kertas projek tahun akhir sama ada berdasarkan tajuk yang ditetapkan atau dengan tajuk pilihan sendiri selepas diluluskan oleh penyelia. Pelajar juga dikehendaki menggunakan rujukan kitab atau buku tradisi yang ditetapkan. Menariknya terdapat pembahagian mazhab bagi pelajar Hanafi dan Syafi'ī. Antara kitab penting Hanafi yang perlu dirujuk atau digunakan dalam penyelidikan dan penulisan adalah *Sharh Usul al-Pazdawi* sama ada oleh Bukhari dan Nasafi, manakala kitab Shafi'ī adalah *al-Ihkam* oleh Amidi, *al-Burhan* oleh Juwayni dan *al-Mahsul* oleh Razi. Kesemua kitab ini adalah rujukan utama *Usul al-Fiqh* di dalam kedua-dua mazhab. Kitab-kitab lain yang utama yang dirujuk ialah *al-Mustasfa* oleh Ghazali, *al-Muwafaqat* oleh Shatibi dan *Irshad al-Fuhul* oleh Shawkani. Pembahagian bahan-bahan bacaan mengikut mazhab ini merupakan tradisi dahulu yang diteruskan. Namun begitu pada masa kini agihan sebegini mungkin lagi tidak relevan dan kebanyakan pelajar pula lebih gemar merujuk kepada bahan-bahan kontemporari di dalam penulisan mereka. Sungguhpun usaha-usaha di atas dilakukan untuk meningkat kualiti kefahaman dan kompetensi pelajar, hasil

kajian menunjukkan pengalaman pelajar dalam penggunaan bahan-bahan tradisi masih tidak mencukupi.

Faktor kelemahan para pelajar dalam penguasaan bahasa Arab turut dikenal pasti secara khusus oleh penulis sebagai menjejaskan kualiti pembelajaran. Faktor kelemahan dalam penguasaan bahan-bahan bacaan klasik mengikut analisis penulis kerana tiada kesinambungan dalam pembelajaran bahan-bahan bacaan ini di peringkat pengajian sekolah. Pada masa dahulu para pelajar di sekolah didedahkan dengan pembelajaran kitab-kitab *Usul al-Fiqh* tertentu sebagai bahan bacaan permulaan yang kemudiannya dilanjutkan dengan kitab-kitab yang lebih tinggi di peringkat Universiti. Perkara yang sama juga berlaku dalam pengajian bahasa Arab. Kelemahan penguasaan bahasa Arab ini mengikut penulis berpunca daripada kurikulum pembelajaran bahasa Arab yang diganti dengan cara baru yang dikenali sebagai *taysir al-qawa'id* iaitu memudahkan pembelajaran daripada kitab-kitab tradisi seperti *Jurrumiyyah*, *Qatr al-Nada*, *Shudhur al-Dhahab* dan *Alfiyyah* (h.261). Penggantian kitab-kitab ini dengan buku-buku baru bahasa Arab dikatakan telah menurunkan standard penguasaan bahasa Arab pelajar yang memasuki universiti dan sekaligus penguasaan mereka terhadap bahan-bahan tradisi dalam bidang *Usul al-Fiqh*. Dengan menunjuk contoh di Universiti al-Qarawiyyin dan al-Zaytuna, penulis mendapati kesukaran untuk mengajar pelajar-pelajar teks-teks tradisi kerana pelajar-pelajar tidak pernah didedahkan dengan kurikulum pengajian tradisi di sekolah (h.265). Ini bermakna sungguhpun terdapat usaha untuk menghidupkan pembelajaran teks tradisi di peringkat Universiti namun usaha ini nampaknya sukar kerana pembelajaran tradisi di peringkat sekolah yang pada masa dahulunya menggunakan bahan-bahan tradisi kini sudah diganti dengan kurikulum baru melalui penggunaan bahan-bahan bacaan moden selaras dengan perkembangan semasa.

Secara kesimpulannya penulis berpandangan kemunduran pengajian tradisi *Usul al-Fiqh*, serta juga lain-lain pengajian tradisi Islam, terutama Bahasa Arab adalah kesan langsung daripada polisi kerajaan yang mahu membangunkan ekonomi negara dan melahirkan modal insan yang mempunyai kemahiran tertentu seperti sains dan teknologi. Sungguhpun pada masa yang sama nilai-nilai tradisi pengajian masa lalu cuba dikekalkan melalui

pembaharuan dan penyesuaian. Akibat daripada usaha ini bahan-bahan bacaan lama ditinggalkan dan diganti dengan bahan bacaan baru yang diusahakan sama ada melalui agensi kerajaan atau sumbangan individu terutama tenaga pengajar di Universiti. Dalam konteks *Usul al-Fiqh*, penulis berpandangan kemunduran rujukan serta penguasaan kitab-kitab tradisi berpunca daripada pengenalan undang-undang dari Barat di negara-negara Islam. Kemunduran ini disedari oleh tenaga-tenaga pengajar di Universiti. Pelbagai cadangan telah dilaksanakan seperti mendedahkan pelajar kepada teks-teks tradisi bersama-sama dengan kurikulum baru yang diperkenalkan. Antara cadangan yang menarik ialah dengan menumpukan penggunaan kurikulum dan kitab-kitab tradisi di peringkat sekolah, termasuk juga dalam bahasa Arab supaya nanti pengajaran di peringkat Universiti akan menjadi lebih mudah. Persoalannya ialah dalam kepelbagaian usaha dan perkembangan ini, apakah pengajian *Usul al-Fiqh* dalam bentuk tradisinya masih diperlukan? Nampaknya penulis cenderung yang menyatakan bahawa *Usul al-Fiqh* masih diperlukan terutama apabila lahirnya pusat-pusat pengajian tinggi Islam yang mengeluarkan graduan-graduan Syariah yang kini sudah tidak lagi dianggap sebagai ketinggalan dari segi karier dan alam pekerjaan memandangkan berlakunya kesedaran atau tuntutan terhadap pelaksanaan undang-undang Syariah di negara-negara Islam terutama di dekad 1980an sehingga kini.

RUJUKAN

Monique C. Cardinal. "Islamic Legal Theory Curriculum: Are the Classical Taught Today?" *Islamic Law and Society*, vol. 12. no. 2 (2005), 224-272.